

แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง
เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น
DESIGN GUIDELINES OF WATER HYACINTH BASKETRY COMMUNITY BAN KHLONG
NOK KRATHUNG'S LEARNING CENTER TO PROMOTE LEARNING
RESOURCES OF LOCAL WISDOM

พิมพวรรณ ภัคดีสุวรรณ* และ ศาสตรา ศรีหาภาค

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรุงเทพมหานคร 10300

Phimphawan Phakdeesuvan* and Sastra Srihabhak

Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Bangkok 10300

*E-mail: phimphawan.p@rmutp.ac.th

Received: 08-12-2024

Revised: 25-06-2025

Accepted: 20-11-2025

บทคัดย่อ

วิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง มีความประสงค์จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจักสาน โดยคณะผู้วิจัยมีแนวคิดในการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่และปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1. ศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้งานพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา 3. เสนอแนะแนวทาง และประเมินความพึงพอใจ การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวาผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่าพฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ของวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาในเรื่องพื้นที่เก็บสินค้าที่ไม่เพียงพอ และไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีการจัดสรรพื้นที่อาคารที่ดีพอ และปัจจัยที่มีผลในการออกแบบ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่และการคงโครงสร้างอาคารเดิม ซึ่งจำเป็นต้องออกแบบให้รองรับการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและเชื่อมโยงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีผลประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวาอยู่ในระดับมากที่สุดในทุกด้าน พบว่ารูปแบบอาคารและสถาปัตยกรรมมีความเหมาะสมในการใช้งานพื้นที่มากยิ่งขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ให้ใช้สอยได้ตามความต้องการ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาเรื่องพื้นที่จัดเก็บสินค้าที่ไม่เพียงพอได้ การนำเอกลักษณ์การจักสานของกลุ่มมาพัฒนาสู่แนวความคิดในการออกแบบส่งผลให้อาคารมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น การออกแบบมีการคำนึงถึงการรับลมและแสงธรรมชาติ โดยออกแบบตามการใช้งานและสภาพโครงสร้างอาคารเดิม การออกแบบภายในและการเลือกวัสดุนั้นเลือกโทนสีธรรมชาติและอบอุ่นให้สอดคล้องกับบริบทที่ตั้งและอัตลักษณ์ท้องถิ่น

คำสำคัญ: การออกแบบ ศูนย์การเรียนรู้ จักสาน บ้านคลองนกระทุง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

The Water Hyacinth Basketry Community Enterprise of Ban Khlong Nok Krathung seeks to establish a learning center dedicated to knowledge transfer, promotion, and development in the art of weaving. The research team investigate the spatial usage behaviors and factors influencing the design of the learning center through a participatory design approach. The research objectives are as follows: 1. To study the behaviors of users within the learning center area; 2. To analyze the factors influencing the design of the Water Hyacinth Basketry Community's learning center; 3. To propose design guidelines and evaluate user satisfaction for the learning center through a participatory design process. The research findings indicated that community enterprise users faced significant challenges with inadequate and disorganized product storage, primarily stemming from suboptimal building area allocation. Given key design constraints, specifically limited physical space and the mandate to preserve the existing structure, the resultant design was required to support multipurpose use and continuous spatial connectivity. The evaluation results indicated satisfaction levels regarding the design guidelines for the learning center are exceptionally high across all aspects. It was determined that the architectural design of the building is better suited for spatial utilization. Space allocation aligns with user needs more efficiently, effectively addressing issues of inadequate storage. The incorporation of the group's distinct weaving styles into the design concept enhanced the building's appeal. The design prioritized natural ventilation and light while adapting to the existing building structure. Interior design and material selection reflect natural and warm tones, harmonizing with the location's context and local identity.

Keywords: Design, Learning Center, Basketry, Ban Khlong Nok Krathung, Local Wisdom

บทนำ

วิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง เกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชนที่ต้องการรายได้เสริม นอกเหนือจากการทำไร่ทำนา โดยมีนายซุ่น ฉอ่อนชม เป็นผู้นำได้ไปศึกษาเรียนรู้จากกลุ่มศิลปินอาชีพบางไทร และนำมาเผยแพร่สู่ชาวบ้านในชุมชนจึงก่อให้เกิดรายได้มากขึ้น และเริ่มรวมตัวกันก่อตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง อ.บางเลน จ.นครปฐม โดยทางชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับงานจักสาน มีความเชี่ยวชาญชำนาญจนสามารถที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน (Local wisdom) เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสม และสืบทอดติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นค่านิยมของชุมชน (Department of Agricultural Extension, 2021) ในด้านการจักสานแก่กลุ่มชุมชน นักเรียน นักศึกษา เยาวชน หรือบุคคลที่มีความสนใจเรื่องของการจักสาน เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ และการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจักสาน ชุมชนจึงมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจักสาน เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา

วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน (Community Development Department, 2008) เป็นการออกแบบด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วมโดยการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อย ได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค ไม่มีใครมีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ (Narinchai, 2003) ในระดับต่าง ๆ ได้แก่ การให้ข้อมูลศูนย์การเรียนรู้ต่อผู้ใช้งาน เปิดรับฟังความคิดเห็น เพื่อให้ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและรับทราบความต้องการของผู้ใช้งาน นำมาพัฒนาแบบศูนย์การเรียนรู้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงศึกษาแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง จ.นครปฐม เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ประกอบไปด้วยพื้นที่ดังนี้ ส่วนแสดงงานหัตถกรรมจักสานผักตบชวา ส่วนแสดงศูนย์การเรียนรู้ สาธิตกระบวนการหัตถกรรมจักสานผักตบชวา และส่วนจัดแสดงสินค้า ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมจักสานผักตบชวา โดยการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่และปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ให้แก่ชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้งานพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทาง และประเมินความพึงพอใจ การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม

วิธีการ

กระบวนการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้วยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มจักสาน ข้อมูลทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะงานของปาริชาติ ศรีเมือง ที่ศึกษาการนำแรงบันดาลใจจากหัตถกรรมจักสานมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยมุ่งเน้นการสื่อสารอัตลักษณ์ไทยผ่านรูปแบบพื้นที่ใช้สอยและโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ต่อเนื่องและสลับไหล เหมาะสมกับที่ว่างภายในของโครงการ เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบปรับปรุงศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ผลการออกแบบชี้ให้เห็นว่างานจักสานสามารถเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมทางด้านวัสดุและแนวคิดได้ (Parichad, 2018)
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลระยะที่ 1 สักรวบรวมข้อมูลทางกายภาพและสังคม วิถีชีวิตของพื้นที่วิจัย คือวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง อ.บางเลน จ.นครปฐม โดยการสำรวจพื้นที่ตั้ง สังเกตและสอบถามข้อมูลผ่านการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลระยะที่ 1

3. สรุปรูปข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลระยะที่ 1
4. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในระยะที่ 2 โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่ใช้งานพื้นที่ ประชากร คือ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง จานวน 50 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่างสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจำนวน 11 คน โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ทั้งการสังเกตและการสัมภาษณ์ เพื่อสำรวจและรังวัดอาคารเดิมที่จะปรับปรุงผ่านการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในระยะที่ 2

5. สรุปรูปข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลระยะที่ 2
6. วิเคราะห์ ประมวลผลข้อมูล และนำมาออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง เพื่อนำเสนอแนวทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับโครงการ
7. นำต้นแบบแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ได้ออกแบบผ่านการมีส่วนร่วม ไปนำเสนอต่อกลุ่มเป้าหมายที่ใช้งานพื้นที่

ภาพที่ 3 นำเสนอแนวทางการออกแบบ

8. ปรับแก้ไข ดำเนินการทำแบบนำเสนอการใช้งานพื้นที่
9. นำผลที่ได้จากนำเสนอ มาสรุป และอภิปรายผลการศึกษา

ผลการทดลองและวิจารณ์

ผลการดำเนินการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมของผู้ใช้งานพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล รับฟังปัญหา สัมภาษณ์สอบถามความต้องการทางวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง และสำรวจพื้นที่ปัจจุบัน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้งานพื้นที่และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบ โดยใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมคือ การปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับผู้ที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม ให้เกิดข้อเสนอแนะประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ (Paiboon & Pantip, 2008)

ภาพที่ 4 สภาพพื้นที่ภายนอกปัจจุบันของวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง

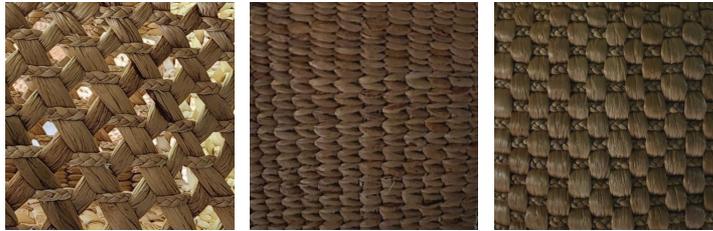

ภาพที่ 5 สภาพพื้นที่ภายในปัจจุบันของวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกระทุง

พบว่าพฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ของวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาในเรื่องพื้นที่เก็บสินค้าที่ไม่เพียงพอ และไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีการจัดสรรพื้นที่อาคารที่ดีพอ ทางเข้าด้านหน้าอาคารไม่มีจุดสนใจที่โดดเด่นที่จะดึงดูดความสนใจได้ตามภาพที่ 4 และภาพที่ 5 ทางวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการพื้นที่ในส่วนการจัดแสดงประวัติชุมชนและการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญา พื้นที่จัดแสดงสินค้า พื้นที่ทำงานจักสานและอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) พื้นที่ไลฟ์สด (Live) ขายสินค้า

2. ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา พบว่า ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่และการคงโครงสร้างอาคารเดิม ซึ่งจำเป็นต้องออกแบบให้รองรับการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและเชื่อมโยงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3. แนวทางและผลประเมินความพึงพอใจการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา ผลการวิเคราะห์การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผลดังนี้

(ก)

(ข)

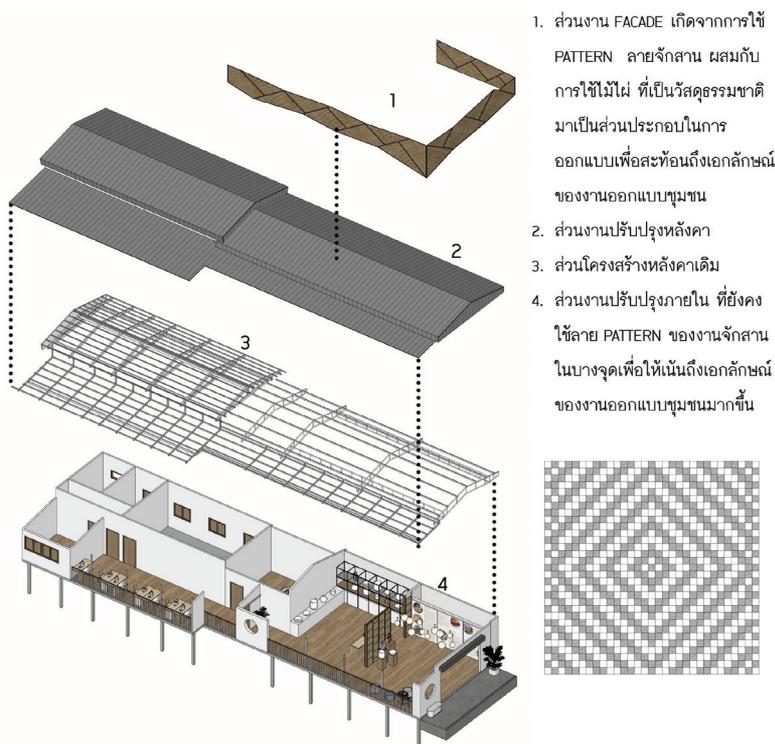
(ค)

ภาพที่ 6 ลายจักสานผักตบชวาของวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง

(ก) ลายชะลอม (ข) ลายรวงข้าว (ค) ลายเสื่อ

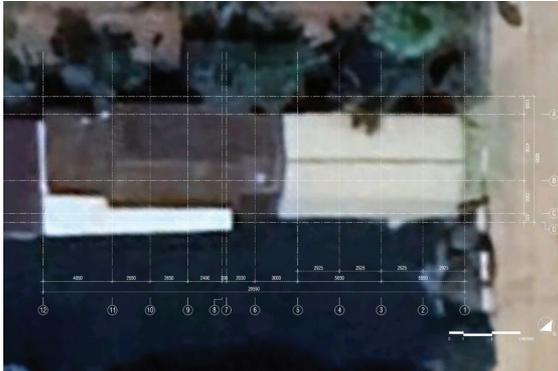
จากการสำรวจข้อมูลทางกายภาพและสังคม วิถีชีวิต อัตลักษณ์ชุมชนของพื้นที่วิจัย คือ วิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทุง อ.บางเลน จ.นครปฐม พบว่ามีเอกลักษณ์ในการจักสานและความเชี่ยวชาญการจักสานผักตบชวา (ก) ลายชะลอม (ข) ลายรวงข้าว และ (ค) ลายเสื่อตามภาพที่ 6 โดยได้นำลายจักสานนี้เป็นต้นแบบแนวคิดในการออกแบบผนังกันพื้นที่ และเปลือกอาคาร (Facade) ของอาคาร

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุกมิติ ผ่านการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล (Mett, 2010) นำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

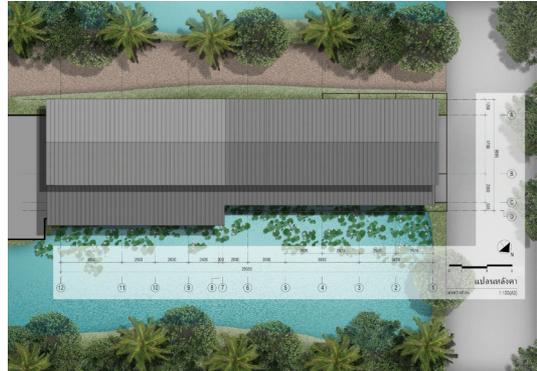

ภาพที่ 7 แผนภาพแนวความคิดในการออกแบบอาคาร

แนวคิดในการออกแบบ คือ นำลายจักสานที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงอาคาร ในส่วนของผนังกันพื้นที่ระหว่างส่วนจัดแสดงประวัติและการเรียนรู้ กับพื้นที่จัดแสดงสินค้าให้มีลายการสานและขัดกัน และนำมาออกแบบเปลือกอาคาร (Facade) ให้มีลายสานและขัดกันโดยใช้ไม้ไผ่ ดังภาพที่ 7

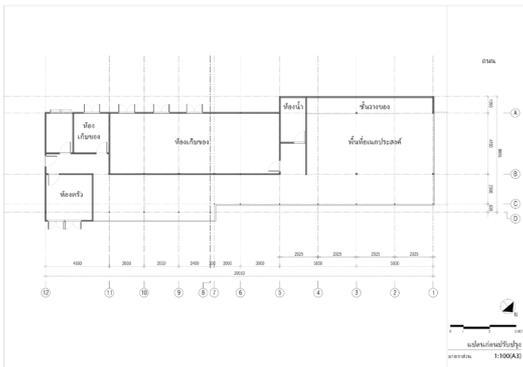

(ก)

(ข)

ภาพที่ 8 ผังหลังคา (ก) ผังหลังคาปัจจุบันก่อนออกแบบปรับปรุง (ข) ผังหลังคาลังออกแบบปรับปรุง

(ก)

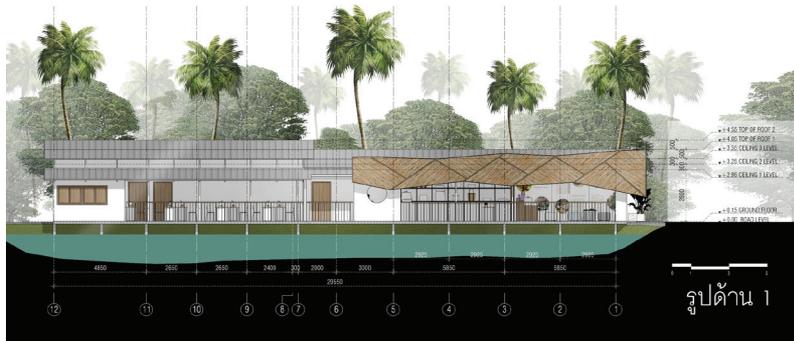

(ข)

ภาพที่ 9 ผังพื้นอาคาร (ก) ผังพื้นก่อนออกแบบปรับปรุง (ข) ผังพื้นหลังออกแบบปรับปรุง

จากภาพที่ 8 แสดงผังหลังคาปัจจุบันก่อนออกแบบปรับปรุง และหลังออกแบบปรับปรุง (ข) มีการออกแบบปรับปรุงหลังคาส่วนด้านหน้าให้เป็นระดับเดียวกัน เพื่อการใช้งานในอนาคตที่แข็งแรงตามความต้องการของวิสาหกิจชุมชน ภาพที่ 9 แสดงผังพื้นปัจจุบันก่อนออกแบบปรับปรุง และหลังออกแบบปรับปรุง (ข) มีการออกแบบปรับปรุงพื้นที่โดยส่วนบริเวณด้านหน้าเป็นส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ประวัติของวิสาหกิจชุมชน ประตูทางเข้าออกแบบใช้ประตูไม้วนเก็บขึ้นด้านบน มีการออกแบบผนังส่วนที่จัดแสดงประวัติให้เป็นตู้โชว์เก็บของด้วยเพื่อเพิ่มพื้นที่จัดเก็บของที่เป็นระเบียบ และเพิ่มพื้นที่ส่วนนั่งพักคอย ส่วนถัดมาเป็นพื้นที่ส่วนแสดงสินค้าและร้านค้า พื้นที่ชำระเงิน มีการออกแบบชั้นแสดงสินค้าที่มีพื้นที่มาก โดยระหว่างพื้นที่ทั้งสองส่วนนั้นมีการออกแบบผนังกันโดยใช้ลายจักสานมาใช้ในการออกแบบ ถัดมาจะเป็น

ห้องพื้นที่ไลฟ์สด (Live) ขายสินค้า มีพื้นที่แยกเพื่อความเป็นส่วนตัวหากมีการขายสินค้าออนไลน์ ถัดมาเป็นส่วนพื้นที่ทำงานจักษสานและอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีการออกแบบให้รับลมและแสงธรรมชาติบริเวณระเบียงริมน้ำ ถัดมาจะเป็นห้องเก็บของสินค้าสำรอง ที่มีชั้นและแยกสัดส่วนให้เก็บของได้มากขึ้น

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 10 รูปด้านอาคาร (ก) รูปด้านที่ 1 (ข) รูปด้านที่ 2 (ค) รูปด้านที่ 3

จากภาพที่ 10 แสดงรูปด้านอาคาร โดยรูปด้านที่ 1 (ก) เป็นมุมมองจากสระน้ำ การออกแบบยังคงเปิดระเบียงเพื่อรับลมเนื่องจากเป็นทิศตะวันออกและตีริมน้ำ มีความเย็นตลอดวัน รูปด้านที่ 2 (ข) เป็นมุมมองจากด้านหน้าอาคาร เน้นการออกแบบเปลือกอาคาร (Facade) ให้มีลายสานและขัดกันโดยใช้ไม้ไผ่ และการออกแบบช่องเปิดวงกลม เพื่อความสวยงามเป็นเป็นการเปิดมุมมองดึงดูดความสนใจ รูปด้านที่ 3 (ค) เป็นมุมมองด้านข้างติดถนนส่วนบุคคล โดยในด้านนี้จะมีต้นไม้ปิดบังสายตา จึงออกแบบเปลือกอาคาร (Facade) ลายสานในบางส่วนเพื่อประหยัดงบประมาณ แต่ยังคงสวยงาม

(ก)

(ข)

ภาพที่ 11 รูปตัดอาคาร (ก) รูปตัด A (ข) รูปตัด B

จากภาพที่ 11 แสดงรูปตัดอาคาร โดยออกแบบตามการใช้งานและสภาพโครงสร้างอาคารเดิม คือ โครงสร้างเสาคานและโครงหลังคาคองเดิม เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาใหม่ มีการปรับปรุงแบ่งส่วนและห้องต่างๆ ตามความต้องการการใช้งานของพื้นที่

ภาพที่ 12 ทรรศนียภาพภายนอกโครงการ

จากภาพที่ 12 แสดงทัศนียภาพภายนอกโครงการออกแบบและปรับปรุงเปลือกอาคาร (Facade) ให้มีสายสานและขัดกันโดยใช้ไม้ไผ่เพื่อเน้นทางเข้าโครงการและมีจุดเด่น

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

ภาพที่ 13 ทัศนียภาพภายในโครงการ (ก) ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ (ข) ส่วนแสดงสินค้าและร้านค้า (ค) ห้องไลฟ์สด (Live) ขายสินค้า (ง) ส่วนพื้นที่ทำงานจักษสานและอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

จากภาพที่ 13 แสดงทัศนียภาพภายในโครงการ สภาพแวดล้อมภายในทั้งทางเดินตลอดจนพื้น ผนัง ฝ้า เป็นรายละเอียดที่เสริมบรรยากาศภายในนิทรรศการ โดยการออกแบบต้องคำนึงถึงโทนสีของวัสดุ เพื่อกำหนดอุณหภูมิสีที่เหมาะสม รวมถึงการคำนวณค่าความสว่างที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดสมดุลของแสงภายในห้อง (AVL Design Co., Ltd., 2020) โดยการออกแบบภายในและวัสดุนั้นเลือกโทนสีธรรมชาติและอบอุ่น เช่น สีขาว สีน้ำตาล วัสดุไม้หรือลายไม้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นและเป็นกันเอง เป็นการใช้วัสดุจากธรรมชาติตามที่กลุ่มจักษสานผักตบชวาใช้

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 14 หุ่นจำลองอาคาร (ก) มุมมองทั้งโครงการ (ข) มุมมองด้านหน้าอาคาร
(ค) มุมมองด้านข้างอาคารบริเวณสระน้ำ

จากภาพที่ 14 แสดงหุ่นจำลองมุมมองภายนอกอาคาร โดยการออกแบบปรับปรุงเปลือกอาคาร (Facade) ให้มีลายสานและขัดกันโดยใช้ไม้ไผ่เพื่อเน้นทางเข้าโครงการและมีจุดเด่น เน้นการใช้วัสดุโทนสีจากธรรมชาติ

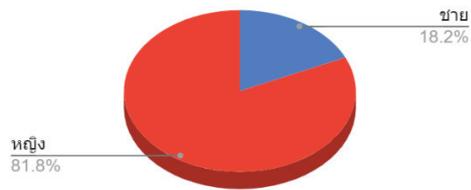

ภาพที่ 15 หุ่นจำลองมุมมองภายในอาคาร

จากภาพที่ 15 แสดงหุ่นจำลองมุมมองภายในอาคาร ในส่วนพื้นที่บริเวณด้านหน้าเป็นส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ส่วนนั่งพักคอย ส่วนถัดมาเป็นพื้นที่ส่วนแสดงสินค้าและร้านค้า พื้นที่ชำระเงิน ส่วนพื้นที่ทำงานจักสานและอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) มีการแบ่งการใช้งานเป็นสัดส่วนและใช้พื้นที่ได้มากยิ่งขึ้น

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีกลุ่มตัวอย่างสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง ร่วมประเมินผลความพึงพอใจการออกแบบโครงการ จำนวน 11 คน โดยทั้งหมดอาศัยอยู่บ้านคลองนกระทุง

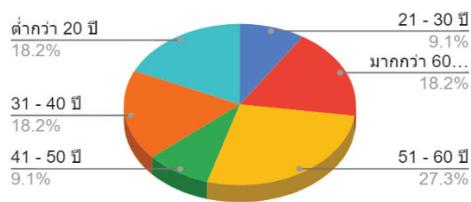
เพศ

ภาพที่ 16 แผนภูมิแสดงเพศของผู้ประเมินความพึงพอใจ

ผู้ประเมินความพึงพอใจเป็นเพศหญิงมากถึงร้อยละ 81.8 และเพศชายร้อยละ 18.2

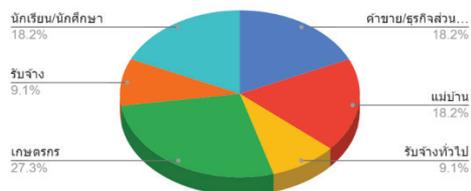
อายุ

ภาพที่ 17 แผนภูมิแสดงอายุของผู้ประเมินความพึงพอใจ

ผู้ประเมินความพึงพอใจมีช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี ถึง มากกว่า 60 ปี อยู่ในช่วงอายุ 51-60 ปี มากที่สุดร้อยละ 27.3

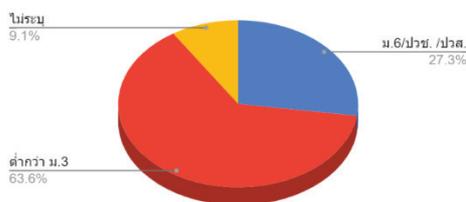
อาชีพ

ภาพที่ 18 แผนภูมิแสดงอาชีพของผู้ประเมินความพึงพอใจ

ผู้ประเมินความพึงพอใจมีอาชีพหลากหลาย ทั้งค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว นักเรียน/นักศึกษา แม่บ้าน รับจ้าง และเป็นเกษตรกรมากที่สุดคือร้อยละ 27.3

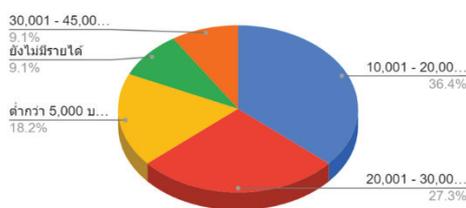
ระดับการศึกษา

ภาพที่ 19 แผนภูมิแสดงระดับการศึกษาของผู้ประเมินความพึงพอใจ

ผู้ประเมินความพึงพอใจมีระดับการศึกษา ต่ำกว่า ม.3 มากที่สุดคือร้อยละ 63.6 รองลงมาคือ ม.6/ปวช./ปวส. ร้อยละ 27.3

รายได้

ภาพที่ 20 แผนภูมิแสดงรายได้ของผู้ประเมินความพึงพอใจ

ผู้ประเมินความพึงพอใจมีรายได้ต่ำสุดคือยังไม่มีรายได้ สูงสุดในช่วง 30,001 - 45,000 บาท ช่วงรายได้ 10,001 - 20,000 บาท มีมากที่สุดคือร้อยละ 36.4

ผลประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังตารางนี้

ตารางที่ 1 ผลตารางแสดงผลประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน กลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลำดับ	รายการประเมินผล	ผลคะแนน ความ พึงพอใจ
1	การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกระทุง มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการใช้งานในบริบทพื้นที่ชุมชนบ้านบ้านคลองนกระทุง โดยภาพรวม	4.91
2	ความพึงพอใจต่อการออกแบบพื้นที่บริเวณส่วนจัดแสดงนิทรรศการและจัดแสดงสินค้าในระดับใด	4.73
3	ความพึงพอใจต่อการออกแบบพื้นที่บริเวณส่วนพื้นที่สาธิตและทำงานจักสานในระดับใด	4.91

ลำดับ	รายการประเมินผล	ผลคะแนน ความ พึงพอใจ
4	ความพึงพอใจต่อการออกแบบพื้นที่บริเวณส่วนพื้นที่ห้อง Live ขายสินค้าในระดับใด	4.73
5	ความพึงพอใจต่อการรูปแบบ และสามารถนำไปต่อยอดในการพัฒนาหรือก่อสร้างงานจริงได้	4.82

จากตารางที่ 1 แสดงผลประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน กลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทง ข้างต้นนั้น มีคะแนนความพึงพอใจในทุกหัวข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ในส่วนข้อเสนอแนะ มีข้อเสนอให้เพิ่มพื้นที่ร้านค้าแพขนาดเล็กเพิ่มเติม เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่อาจเพิ่มขึ้นในอนาคต ทั้งนี้มีความคิดเห็นในเชิงบวกเกี่ยวกับลักษณะความสวยงามของแนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน กลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทง

สรุป

กระบวนการเพื่อสร้างการเรียนรู้แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทง เพื่อส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม รับฟังปัญหา สัมภาษณ์สอบถามความต้องการทางวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทง และสำรวจพื้นที่ปัจจุบัน ผ่านการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้งานพื้นที่ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบ การสำรวจ และรังวัดอาคารเดิมที่จะปรับปรุงเพื่อนำไปพัฒนาจัดทำแบบนำเสนอทางสถาปัตยกรรม การนำเสนอผลงาน การออกแบบต้นแบบสถาปัตยกรรมและถ่ายทอดองค์ความรู้แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนกลุ่มจักสาน ผักตบชวาผ่านการมีส่วนร่วมแก่วิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทง

คณะผู้วิจัยพบว่าพฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ของวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาด้านพื้นที่เก็บสินค้าที่ไม่เพียงพอ การจัดสรรพื้นที่ไม่เหมาะสม และขาดจุดเด่นบริเวณทางเข้าอาคาร ปัจจัยที่มีผลในการออกแบบ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ และการคงโครงสร้างอาคารเดิม ซึ่งต้องออกแบบให้รองรับการใช้สอยที่หลากหลายและเชื่อมโยงพื้นที่อย่างเหมาะสม และได้นำเสนอแนวทางการออกแบบตลอดจนประเมินผลความพึงพอใจ สรุปผลได้ว่ารูปแบบอาคารและสถาปัตยกรรม มีความเหมาะสมในการใช้งานพื้นที่มากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ให้ใช้สอยได้เต็มประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาเรื่องพื้นที่จัดเก็บสินค้าที่ไม่เพียงพอได้ มีการจัดสัดส่วนพื้นที่การใช้งานได้ตามความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในส่วนของ ออกแบบผนังกันพื้น และนำมาออกแบบเปลือกอาคาร (Facade) ให้มีลายสานและขัดกัน ที่นำเอกลักษณ์การจักสานของกลุ่ม มาใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบ ทำให้อาคารมีความน่าสนใจเมื่อมองจากด้านหน้าอาคารและด้านข้างอาคาร ส่งผลให้เกิด การรับรู้ด้านการเข้าถึงอาคารและดึงดูดความสนใจได้มากขึ้น ในส่วนพื้นที่ทำงานจักสานและอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีการออกแบบให้มีการรับลมและแสงธรรมชาติบริเวณระเบียงริมน้ำเนื่องจากเป็นด้านทิศตะวันออก และติดสระน้ำทำให้เกิดการระบายอากาศ มีลมเย็นตลอดทั้งวัน โดยออกแบบตามการใช้งานและสภาพโครงสร้างอาคารเดิม มีการปรับปรุงแบ่งส่วนและห้องต่างๆ ตามความต้องการการใช้งานของพื้นที่ การออกแบบภายในและวัสดุนั้นเลือกโทนสี ธรรมชาติและอบอุ่น เช่น สีขาว สีน้ำตาล วัสดุไม้หรือลายไม้ ให้ความรู้สึกอบอุ่นและเป็นกันเอง และเป็นการ ใช้วัสดุธรรมชาติตามที่กลุ่มจักสานผักตบชวา โดยทางวิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวาบ้านคลองนกกระทง ได้นำต้นแบบทางสถาปัตยกรรมที่คณะผู้วิจัยออกแบบผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ไปนำเสนอเพื่อของบประมาณ

จากหน่วยงานเอกชนในการปรับปรุงอาคารต่อไป มีข้อเสนอแนะในการออกแบบพื้นที่สำรองในอนาคต ควรเพิ่มส่วนร้านค้าแพขนานเล็ก เพื่อรองรับความต้องการของลูกค้าและนักท่องเที่ยว การออกแบบเปลือกอาคาร (Facade) หากมีการปรับปรุงอาคารและก่อสร้างจริงในอนาคตสามารถปรับใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นหรือราคาไม่สูงมากนัก เช่น ไม้ไผ่ และการบูรณาการในการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมจะสำเร็จไม่ได้หากขาดความร่วมมือที่ดีจากชุมชน

ผลการวิจัยที่เน้นกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม และการจัดการกับปัญหาพื้นที่ใช้งานจริงของชุมชน เช่น การจัดเก็บสินค้าและการจัดสรรพื้นที่ ส่งผลให้ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้งานอยู่ในระดับสูงสุด โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ (Mett, 2010) ได้สนับสนุนผลลัพธ์ที่นำไปสู่ความเหมาะสมในการใช้งานจริงของพื้นที่ นอกจากนี้การประยุกต์ใช้เอกลักษณ์ลายจักสานของกลุ่มมาพัฒนาเป็นเปลือกอาคาร (Facade) ยังสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างอัตลักษณ์สถาปัตยกรรม เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและส่งเสริมการรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน (Parichad, 2018)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.): งบประมาณด้าน ววน. ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2566 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ วิสาหกิจชุมชนจักสานผักตบชวา บ้านคลองนกกระทุง ที่สนับสนุนให้การวิจัยสำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- AVL Design Co., Ltd. (2020). **Learning center design Meticulousness to Further Learning**. Retrieved from <https://avl.co.th/blogs/design-learning-center-for-further-learning/> [2023, 24 Apr]. (in Thai)
- Community Development Department. (2008). **Community Learning Center Manual, Citizen Edition**. Bangkok, Thailand: Suphachanin Printing Group. (in Thai)
- Department of Agricultural Extension. (2021). **Basic Knowledge about Local Wisdom in Agricultural Promotion**. Nonthaburi, Thailand: The Printing Agricultural Co-operative Federation of Thailand. (in Thai)
- Mett, M. (2010). **Participatory education management: citizens, Local Government Organizations and government agencies**. (2nd ed.). Bangkok, Thailand: Bookpoint. (in Thai)
- Narinchai, P. (2003). **Participation: Basic Principles Techniques and example cases**. (2nd ed.). Bangkok, Thailand: Sirilak Printing. (in Thai)
- Paiboon, W. & Pantip, P. (2008). **Social administration Science of the century for Thai society and world society**. Bangkok, Thailand: Community Organizations Development Institute. (in Thai)
- Parichad, S. (2018). **Wicker work handicrafts as architectural concept Thai cultural exhibition and convention center**. (Bachelor of Architecture). Sripatum University, Bangkok. (in Thai)